

جغرافیا و توسعه - شماره ۱۷ - بهار ۱۳۸۹

وصول مقاله : ۱۳۸۷/۱۰/۳

تأیید نهایی : ۱۳۸۸/۹/۲۶

صفحات : ۶۳ - ۸۲

بررسی متغیرهای فردی مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی مطالعه‌ی موردی: مقایسه‌ی بافت قدیم و جدید شهر شیراز

دکتر محبتی رفیعیان   دکتر علی حاجی‌نژاد
استادیار جغرافیا دانشگاه سیستان و بلوچستان   استادیار هنر دانشگاه تربیت مدرس

حسین زمانی

کارشناس ارشد جغرافیا دانشگاه سیستان و بلوچستان

چکیده

اندازه‌گیری میزان رضایت از محیط، پیچیده و متأثر از مجموعه عوامل فراوانی است. در این مقاله متغیرهای فردی (اقتصادی، اجتماعی و کالبدی) مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط بررسی شده است. بر این اساس با توجه به مطالعه‌ی ادبیات نظری مربوط به کیفیت محیط، چارچوب مفهومی‌ای متشکل از عوامل شانزده‌گانه، برای بررسی در بافت‌های قدیم و جدید شیراز تدوین و مبنای تحقیق و تحلیل قرار گرفته است. بعد از آنکه از طریق آزمون T مشخص شد که میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زیر حد متوسط می‌باشد و از طرفی اختلاف اندکی بین ساکنان بافت قدیم و جدید از نظر رضایت‌مندی وجود دارد، علت این موضوع در تأثیر ویژگی‌های فردی ردیابی شد و این نتایج به دست آمد که در بافت جدید بیشترین تأثیرگذاری بر عوامل شانزده‌گانه، کیفیت محیط مربوط به میزان تحصیلات، درآمد ماهیانه‌ی خانوار و وضعیت تأهل بوده و در بافت قدیم میزان تحصیلات و وضعیت تأهل بیشترین تأثیرگذاری را داشته‌اند. یافته‌های تحقیق حاکی از تأثیرپذیری شدید میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط شهری، از متغیر میزان تحصیلات است به‌گونه‌ای که آن را به عنوان مهمترین متغیر تأثیرگذار در ادراک محیطی مطرح کرده است. در میان عوامل شانزده‌گانه‌ی کیفیت محیط نیز عامل ساختمان‌ها بیشترین تأثیرپذیری را از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی داشته است.

کلیدواژه‌ها: کیفیت محیط زندگی، رضایت‌مندی، بافت قدیم و جدید شهری، متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی، شیراز.

مقدمه

هیچ ساختمان یا فضایی نمی‌تواند نیاز همه‌ی افراد را به‌طور کامل برآورده سازد. دامنه‌ی وسیع‌تر فرصت‌ها برای تعامل و کنش با یک محیط می‌تواند آن را برای تأمین نیازهای مردمی که از آن استفاده می‌کنند، مناسب‌تر سازد و بنابراین توانایی محیط را برای رویارویی با نیازهای مختلف افزایش دهد (چاپمن، ۱۳۸۴: ۱۳۱-۱۳۰). جهت امکان دستیابی هرچه بیشتر به راه‌های تأمین این نیازها، انسان همواره در طول تاریخ دست به ایجاد تغییراتی در محیط خود زده است. اما این تغییرات همواره مطلوب نبوده و در پاره‌ای از مواقع باعث به وجود آمدن محیط‌هایی شده که انسان را دچار مشکل کرده است، به‌طوری‌که ملاحظه می‌شود شرایط بشر در سکونتگاه شهری در سرتاسر جهان تنزل یافته است و محیط شهری برای ساکنان موجود شهر و به علاوه برای ساکنان آینده‌ی نواحی شهری به‌طور فزاینده‌ای غیرقابل زندگی و غیرجذاب شده است (Fakhruddin, 1991:95). بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری در جوامع شهری، مانند خشونت، پرخاشگری، تجاوز به حقوق دیگران و رعایت نکردن قانون ضمن داشتن ریشه‌های تاریخی، فرهنگی و اقتصادی در کیفیت فضاهای سکونتی و کاری آنان نهفته است (رهنمایی، ۱۳۸۳: ۱۹).

بافت قدیم شیراز که پرتراکم‌ترین قسمت شهر می‌باشد و وسعتی معادل ۳۵۰ هکتار را دارا است (بهرامی‌نژاد، ۱۳۸۲: ۱۳۴)، دارای ساختاری ارگانیک با شبکه‌ی پیچیده و درهم و کوجه‌های باریک و بلند است. سنجش کیفیت محیط در این بافت که یک عامل تأثیرگذار در ادراک عمومی از کیفیت زندگی است، امری لازم و ضروری است، تا ضمن شناسایی وضعیت کیفیت محیط در بافت قدیم و تلاش در جهت بهبود آن الگوهای مناسب کیفیت محیطی برای توسعه‌های جدید که با برنامه و طرح‌ریزی قبلی شکل می‌گیرند، شناسایی شده و به کار گرفته شود. بافت قدیم شیراز با توجه به ویژگی‌های خاصی که دارد و در بالا به تعدادی از آنها اشاره شد، از لحاظ کیفیت محیط دچار مشکلاتی از جمله امنیت، دسترسی، تراکم و ترافیک، بهداشت، زیبایی، سرزندگی و... می‌باشد.

عوامل سازنده‌ی کیفیت محیط در این بافت عملکرد مناسبی نداشته و در رضایت‌مندی مردم از محیط زندگی‌شان تأثیر منفی داشته است، به‌طوری‌که به گفته‌ی مسؤولان شهر، همواره شاهد اسکان اقشار کم‌درآمد و مهاجرین در بافت قدیم و تشدید جدایی‌گزینی اکولوژیک در این منطقه هستیم. به علاوه در بافت‌های جدید نیز علی‌رغم برنامه‌ریزی از قبل انجام شده، بحران کیفیت همچنان وجود دارد اما به نظر می‌رسد عوامل تأثیرگذار در ادراک کیفیت محیط

با توجه به خصیصه‌های فردی و سکونتگاهی در این بافت‌ها متفاوت از بافت قدیم باشد. با توجه به مطالب پیش گفت این مقاله به دنبال بررسی متغیرهای فردی (اقتصادی، اجتماعی و کالبدی) مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی در بافت قدیم و جدید شهر شیراز است تا با تبیین علمی تر عوامل تأثیرگذار بر کیفیت محیط، الگوهای مناسب‌تری جهت برنامه‌ریزی‌های آتی ارائه گردد.

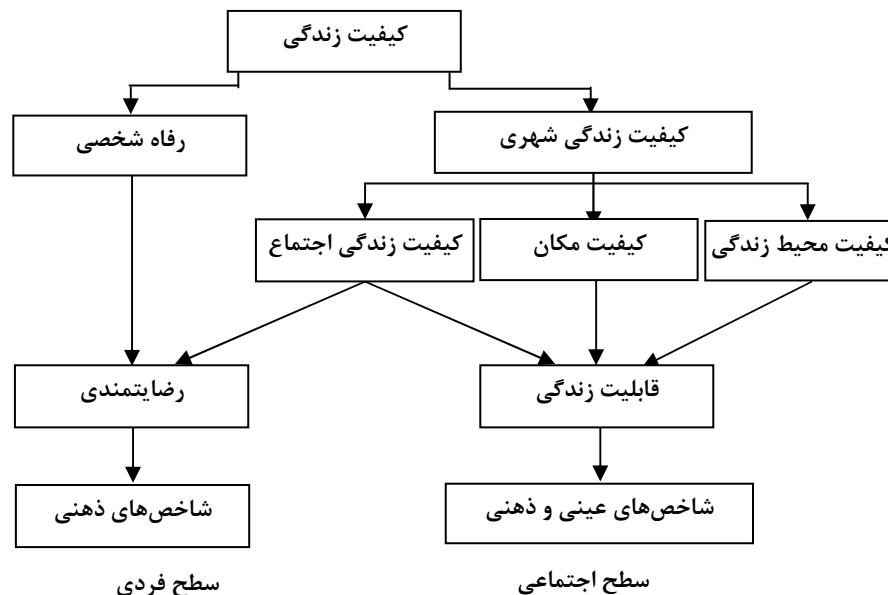
مبانی نظری

جغرافیدانان همواره هدف غایی از مطالعات جغرافیایی را ارتقاء کیفیت زندگی انسان عنوان کرده‌اند. در تعاریف متعدد که از علم جغرافیا از زمان‌های بسیار دور (از زمان اراتوستن) تاکنون ارائه شده است بر رابطه‌ی متقابل انسان و محیط تأکید شده است. جغرافیدانان همواره در پی بهینه کردن این رابطه در جهت مطلوبیت بخشی به زندگی انسان بوده‌اند. این پژوهش در قالب دیدگاه مکتب جغرافیای رفتار فضایی سعی در تبیین ویژگی‌های فردی تأثیرگذار بر ادراک شهروندان از کیفیت محیط زندگی را دارد. مکتب رفتار فضایی در پی شناخت نقشه‌های ذهنی افراد و پرده‌برداری از ادراکات عمیق آنها درباره‌ی مکان‌ها است (شکویی، ۱۳۸۴: ۱۱۱). در مطالعه‌ی دیگری که توسط نگارندگان انجام گرفته‌ی رابطه‌ی بین رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط و عوامل تشکیل‌دهنده‌ی آن بررسی شد و در نهایت شانزده عامل برای کیفیت محیط تشخیص داده شد. اما به نظر می‌رسد با توجه به اصول مطرح شده در دیدگاه رفتاری ویژگی‌های فردی نیز در این ارتباط تأثیرگذار هستند، به‌بیانی دیگر در فرآیند ادراک افراد از کیفیت محیط صافی‌هایی وجود دارد که آن را تحت تأثیر می‌دهد. در تبیین رابطه‌ی رفتار انسان و محیط الگوهای مختلفی ارائه شده است. از جمله‌ی آن؛ الگوی ماشین‌انگار انسان، الگوی ادراکی- شناختی- انگیزشی انسان، الگوی رفتاری انسان، الگوی بوم‌شناختی یا الگوی نظام‌های اجتماعی انسان می‌باشد. بررسی این الگوها نشان می‌دهد، در ابتدا نوع نگاه به رفتار انسان و محیط رابطه‌ای استاتیک و حاکی از تأثیرپذیری شدید انسان از محیط بوده است (الگوی ماشین‌انگار انسان) اما به‌مرور زمان دیدگاه‌ها به سمتی سوق پیدا کرده که رفتار انسان و محیط به‌صورت درهم تنیده، باهم و به‌صورت پویا و در حال تغییر مورد بررسی قرار می‌گیرند (الگوی بوم‌شناختی) (آلتمن، ۱۳۸۲: ۲۴۹-۲۴۸).

در این مطالعه از اصول مطرح در الگوی بوم‌شناختی جهت تحلیل رابطه‌ی ادراک شهروندان از کیفیت محیط زندگی بهره گرفته شده است. رونالد جانسون جغرافیدان سرشناس می‌گوید:

در زمان ما هدف بسیاری از جغرافیدانان این است که در سراسر جهان با حذف نابرابری‌های شدید اجتماعی و اقتصادی، همه‌ی خانواده‌ها بتوانند به شغل دائمی، مسکن سالم، بهداشت و درمان، آموزش و امنیت (شکویی، ۱۳۸۳: ۱۵۶) و به‌طور کل به یک حد رضایت‌بخش از زندگی دست یابند. مطالعه‌ی ادبیات کیفیت زندگی نشان می‌دهد که این مفهوم بر دو موضوع تمرکز دارد: رفاه شخصی و کیفیت زندگی شهری. درحالی‌که رفاه شخصی بر فرد مترتب است، کیفیت زندگی شهری به محیط مرتبط می‌باشد. کیفیت زندگی به‌وسیله‌ی شاخص‌های عینی و ذهنی اندازه‌گیری و ارزیابی می‌شوند، در حالی‌که شاخص‌های عینی، محیط زندگی و کار را تشریح می‌کنند، شاخص‌های ذهنی راه‌هایی که مردم شرایط اطرافشان را درک و ارزیابی می‌کنند، تشریح می‌نمایند. به‌طور کل شاخص‌های ذهنی برای اندازه‌گیری رفاه شخصی مورد استفاده قرار می‌گیرد، درحالی‌که شاخص‌های عینی برای مقایسه‌ی شهرها و مکان‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. بر اساس شاخص‌های ذهنی، رفاه شخصی به رضایتمندی برمی‌گردد، در حالی‌که بر اساس شاخص‌های عینی قابل مقایسه کیفیت زندگی شهری به قابلیت زندگی رجوع می‌کند (Levent, 2006:4).

در این راستا کیفیت محیط که بخشی از قابلیت‌های محیط^۱ می‌باشد (لنگ، ۱۳۸۳: ۹۱) براساس ادراک محیطی افراد مورد بررسی قرار می‌گیرد. ادراک محیط فرآیندی است که از طریق آن انسان داده‌های لازم را براساس نیازش از محیط پیرامون خود برمی‌گزیند. لذا می‌توان آن را هدفمند دانست، که به فرهنگ، نگرش و ارزش حاکم بر تفکر ادراک‌کننده بستگی دارد. در حقیقت ادراک محیطی، از تعامل ادراک حسی و شناخت که در ذهن انسان تجربه شده‌اند حادث می‌شوند. در این فرآیند نقش محیط به عنوان عامل اساسی در رشد، توسعه و در نهایت در یادگیری مورد توجه قرار می‌گیرد (مطلبی، ۱۳۸۰: ۵۶).

شکل ۱: اجزای تشکیل‌دهنده‌ی کیفیت زندگی (Levent, 2006:5)

کیفیت محیط

تعاریف متفاوتی از کیفیت محیط وجود دارد:

لانسینگ و مارانز^۱ (۱۹۶۹): محیط با کیفیت بالا احساسی از رفاه و رضایتمندی را از طریق ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی یا سمبولیک باشد، به ساکنانش انتقال می‌دهد. وجوه خاصی از شاخص‌های کیفی نظیر سلامت و امنیت در ترکیب با جنبه‌های راحتی و جذابیت محیطی می‌تواند مفهومی عمیق‌تر از واژه‌ی کیفیت محیطی را در ذهن تداعی کند (Van kamp et al, 2003: 7).

کیفیت محیطی به‌عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری درجه‌ای از محیط که برای زیستن انسان مناسب می‌باشد، مورد استفاده قرار گرفته است. بر طبق استانداردهای برنامه‌ی شهری چین، مفهوم کیفیت محیطی شهر می‌تواند چنین تعریف شود؛ کیفیت محیطی شهر درجه‌ای است که تمام محیط یا برخی عناصر محیط درمقیاس شهر همانند، اتمسفر و آب جهت زیست‌انسان، اقتصاد شهری و محیط اجتماعی مناسب باشد (Dou kaili, 2003:6).

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف از نوع کاربردی و توسعه‌ای، از لحاظ روش انجام تحقیق، توصیفی-تحلیلی بوده و در قسمت‌هایی از کار از روش همبستگی استفاده شده و بر اساس ماهیت داده‌ها از نوع کمی می‌باشد. چارچوب نظری با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مرور ادبیات مربوط به کیفیت محیط انجام شده، سنجش کیفیت محیط با استفاده از دیدگاه کیفیت زندگی، همچنین بررسی عوامل دخیل در آن بر اساس دیدگاه جغرافیای رفتاری انجام پذیرفته است. در این راستا روش‌ها و شاخص‌هایی که در رابطه با کیفیت محیط وجود داشت، مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت شاخص‌های اثر محور مبتنی بر رضایت‌مندی شهروندان جهت رسیدن به هدف پژوهش انتخاب شده است. ویژگی‌های سن، جنس، وضعیت تأهل، شغل، بعد خانوار، میزان تحصیلات، میزان درآمد ماهیانه خانواده، مدت زمان اقامت در خانه، محله و شهر به عنوان ویژگی‌های فردی و مستقل در این راستا شناسایی شده‌اند، تا تأثیرشان بر رضایت‌مندی از کیفیت محیط زندگی و هر یک از عوامل شانزده‌گانه آن به عنوان متغیرهای وابسته مورد تحلیل قرار گیرد. بر این اساس، مدل ارزیابی کیفیت محیط با ایجاد درخت ارزش با روش تجزیه‌ای بالا به پایین و در چهار سطح طراحی شد. سپس با شناخت محدوده‌ی مطالعاتی و انتخاب دو محدوده در بافت قدیم و جدید شهر شیراز، که برای انجام تحقیق مناسب تشخیص داده شدند و شناسایی ویژگی‌های این دو بافت، به منظور آزمون فرضیه‌های تحقیق، با تکمیل پرسشنامه در محل و انجام بررسی‌های میدانی اقدام به جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز گردید. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شد و در بافت جدید تعداد ۱۴۸ و در بافت قدیم ۱۲۶ پرسشنامه تهیه و انجام شد. نمونه‌گیری به روش غیر احتمالی سهمیه‌ای انجام شده است. ارزش‌گذاری داده‌ها با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت صورت پذیرفته است. در بررسی روایی پرسشنامه از روایی صوری (ذهنی)، نظرات کارشناسان و مطابقت با مطالعات قبلی استفاده شده است، و پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ (۰,۹۲۸) مورد سنجش قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری، آزمون T تک‌نمونه‌ای، ضریب همبستگی اسپیرمن، فی و کرامر، توسط نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

روش‌ها و مراحل سنجش کیفیت محیط در نواحی سکونتی

سنجش کیفیت محیط اولین مرحله در اداره کردن و مدیریت کیفیت محیط نواحی سکونتی شهری می‌باشد (Van Poll, 1997:5). از آنجا که در سنجش کیفیت محیط‌های مسکونی ویژگی‌های متعددی باید به‌طور همزمان مورد توجه قرار گیرد، کمی کردن کیفیت محیط یک مسأله پیچیده است. کیفیت محیط‌های سکونتی یک ارزش ذهنی می‌باشد. برای ارزیابی ارزش‌های ذهنی^۱ (همچون کیفیت محیط) موضوعات ویژگی چندگانه^۲ (همچون محیط‌های مسکونی شهری) طی کردن چندین مرحله مورد نیاز است که در نمودار زیر معرفی شده است (Ibid:29). در هر مرحله می‌توان تکنیک‌ها و روش‌های مختلفی به‌کار برد.

مرحله‌ی یکم: شناسایی ویژگی‌ها و ساختاربندی آنها

منابع و روش‌های مختلفی برای شناسایی و ساختاربندی ویژگی‌های مرتبط با موضوع وجود دارد. ویژگی‌ها را می‌توان با استفاده از مصداق‌های مشابه، مرور ادبیات مربوطه و یا توسط مصاحبه (مستقیم یا غیرمستقیم) با اشخاص مرتبط با موضوع (در اینجا کارشناسان، ساکنان) استخراج کرد (Van poll, 1997:30). برای ساختاربندی ویژگی‌ها دو روش وجود دارد: روش تجزیه‌ای^۳ کل به جزء (از بالا به پایین) و ترکیبی^۴ جزء به کل (از پایین به بالا). حاصل کار هر دو روش ایجاد درخت ارزش^۵ به صورت سلسله مراتبی می‌باشد (عسگری‌زاده، ۱۳۸۷: ۲۶).

مرحله‌ی دوم: ارزش‌گذاری ویژگی‌ها

چندین روش تخمین برای تعیین ارزش ویژگی‌ها وجود دارد. به‌عنوان مثال می‌توان به روش رتبه‌بندی و تخمین میزان^۶، تخمین طبقه‌بندی^۷ و ارزش‌گذاری مستقیم^۸ اشاره کرد. در روش ارزش‌گذاری مستقیم ارزش یک موضوع به‌صورت مستقیم ارزش‌گذاری می‌شود. در روش تخمین طبقه‌بندی ابتدا دسته‌بندی‌هایی صورت می‌گیرد. سپس هر دسته، مطابق با تعریف یک ارزش ذهنی می‌گیرد. در روش تخمین میزان موضوعات مطابق با جذابیت و ترجیحاتشان رتبه‌بندی می‌شوند. بدین ترتیب که بیشترین موضوع جذاب و مرجح، بالاترین رتبه را می‌گیرد (Ibid :32).

1-Subjective Value

2-Multi -Attribute

3-Top-down or Analytic

4-Bottom-up or Synthetic

5-Value Tree

6- Ranking and Ratio Estimation

7-Category Estimation

8 -Direct Rating

مرحله‌ی سوم: سنجش وزن نسبی ویژگی‌ها

چندین روش برای سنجش وزن ویژگی‌ها موجود می‌باشد. از جمله می‌توان به رویکرد سودمندی چندمتغیره^۱ (MAU)، تحلیل پیوسته^۲ (CA) تحلیل چند رگرسیون سلسله مراتبی^۳ (HMR) روش مقایسه‌ی عاقلانه‌ی زوجی^۴، روش وزن‌دهی نوسانی^۵ و... اشاره کرد (See Clemen, 1991).

مرحله‌ی چهارم: جمع ارزشی وزن‌های تخصیص داده شده

در این مرحله پس از وزن‌دهی و برآورد ارزش معیارها، به‌منظور رسیدن به هدف که سنجش کیفیت محیط در فضاهای شهری است، باید یک ارزش کلی از ترکیب ارزش معیارها به‌دست آید که به آن اصطلاحاً اجتماع‌سازی^۶ گفته می‌شود. مدل افزودنی^۷، مدل‌های اجتماع‌سازی خطی، چند خطی و غیرافزودنی از جمله روش‌هایی است که در این مرحله مورد استفاده قرار می‌گیرند (Ibid: 34-35).

مرحله‌ی پنجم: تحلیل میزان حساسیت

تحلیل میزان حساسیت، کنترل کردن نتایج تحقیق از نظر میزان تعمیم‌پذیری آنها است (Ibid: 35).

شاخص‌های کیفیت محیط

تحقیقات مربوط به شاخص‌های شهری یکی از زمینه‌های نهضت شاخص‌های اجتماعی است که در اواخر دهه‌ی ۱۹۶۰ توسط ریموند بائر بنیان‌گذاری شد. شاخص‌های شهری چنین تعریف شده است: آمار، سری‌های آماری، و یا هر گونه شواهد دیگری که برای ما این امکان را فراهم می‌سازد که بر اساس اهداف و ارزش‌هایمان وضعیت موجود و آینده را ارزیابی کرده و همچنین طرح‌ها و برنامه‌های خاص را مورد ارزیابی قرار داده و آثار آنها را مشخص نماییم (بحرینی و طبیبیان، ۱۳۷۷: ۴۵). مجموع عواملی که برای سنجش کیفیت محیط مدنظر قرار می‌گیرند روی هم‌رفته نیمرخ کیفیت محیطی حوزه‌ی مورد مطالعه را به‌وجود می‌آورند. نیمرخ یک نمای سریع و آسان از شرایط محیط بر حسب عواملی محیطی مرتبط فراهم می‌آورد (Van Poll, 1997:5) و بستر را برای شروع برنامه‌ریزی و تدوین استراتژی‌های توسعه‌ی حوزه‌ی مورد مطالعه به‌دست می‌دهد. در جدول شماره‌ی یک به برخی شاخص‌ها و مؤلفه‌های مستخرج از مطالعات انجام گرفته در این زمینه اشاره شده است:

-
- 1-Multi-Attribute Utility Analysis
  - 2-Conjoint Analysis
  - 3-Hierarchical Multi Regression Analysis
  - 4-Pair-Wise Comparison
  - 5-Swing-Weighing
  - 6-Aggregation
  - 7-Additive Model

جدول ۱: مؤلفه‌های کیفیت محیط

محقق	مؤلفه‌های کیفیت محیط
جین جیکوبز ۱۹۶۱	ملحوظ داشتن فعالیت‌های مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط؛ استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور ابنیه با سبک‌های مختلف در یک ناحیه؛ توجه به عنصر خیابان؛ نفوذپذیر بودن بافت که به مفهوم پیشنهاد استفاده از بلوک‌های کوچک‌تر شهری است. اختلاط اجتماعی؛ و انعطاف‌پذیر بودن فضاها.
اپلیارد و اوکاموتو ۱۹۶۸	صدا، نور، دود، گرد و غبار، میکرو اقلیم، خلوت، فعالیت‌های ارزشمند و محیط‌ها، شناسایی محلی، تعامل اجتماعی.
لانسینگ و مارانس ۱۹۶۹	بازبودن، راحتی، جذابیت، نگهداری، صدا و ارتباط آنها با ساکنان محله‌شان.
سانوف و ساونی ۱۹۷۲	ایمنی از آتش‌سوزی، امنیت پلیس، مدارس با کیفیت خوب، جمع‌آوری قانونمند زباله، امنیت منطقه برای بچه‌ها، همسایه‌های مهربان، فاصله‌ی مناسب پیاده‌رو از کلیسا، مراکز نگهداری بچه، ایمنی در برابر صدای خیابان، درختان نزدیک خانه، فاصله‌ی مناسب از دوستان، فاصله‌ی مناسب از خویشاوندان، پارکینگ جلوی خانه.
اپلیارد و لینتل ۱۹۷۲	بلایای ترافیکی (خطر ترافیک)، استرس، صدا و آلودگی، خلوت، قلمرو خانه، همسایگی و ملاقات، شناسایی و دل‌بستگی.
کارپ و همکاران ۱۹۷۶	صدا، زیبایی، همسایه‌ها، امنی، تحرک، آزار و اذیت.
کوین لینچ ۱۹۸۱	سرزندگی، معنی (حس)، سازگاری، دسترسی، کنترل و نظارت. همچنین دو فوق معیار: فوق معیار کارایی و فوق معیار عدالت.
پرفسور دوهل ۱۹۸۴	بالا بودن سطح بهداشت بر اساس شاخص‌های قابل قبول بهداشتی؛ وجود خدمات بهداشتی مفید و قابل دسترسی برای کلیه ساکنین؛ بالا بودن کیفیت کالبدی محیط، مسکن؛ وجود اکوسیستم‌های سالم؛ وجود محلات فعال و معنی‌دار؛ رفع نیازهای اولیه هر شهروند؛ وجود روابط اجتماعی در حد معقول؛ وجود اقتصاد متنوع و خودکفا؛ تنوع فعالیت‌های فرهنگی؛ الگوی متناسب شهرسازی منطبق با ۹ عامل فوق.
بنتلی و همکاران ۱۹۸۵	نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سازگاری بصری، غنا، قابلیت شخصی‌سازی؛ همچنین در سال ۱۹۹۰ سه معیار، کارایی از نظر مصرف انرژی، پاکیزگی حمایت و پشتیبانی از حیات وحش به آن اضافه کردند تا کاستی‌های معیارهای قبلی را بپوشاند.
آلن جیکوبز و دانلد اپلیارد ۱۹۸۷	سرزندگی، هویت و کنترل، دسترسی به فرصت‌ها، تخیل و شادی، اصالت و معنا، زندگی اجتماعی و همگانی، خوداتکایی شهری، محیطی برای همه.
مایکل ساوت‌ورث ۱۹۸۹	ساختار، خوانایی، فرم، حس مکان، هویت، دیدها و مناظر، مقیاس انسانی یا پیاده.
روماناسیدیکوی و همکاران ۲۰۰۳	آلودگی آب، آلودگی هوا، صدا، زباله، شلوغی و ترافیک.

مأخذ: نگارندگان

از مباحث مطرح شده در رابطه با مؤلفه‌های سازنده‌ی کیفیت محیط چنین نتیجه گرفته می‌شود که مبحث کیفیت محیط یک مفهوم چندبعدی^۱ و سلسله مراتبی^۲ است. دو نوع شاخص برای سنجش کیفیت محیط قابل تشخیص می‌باشد. شاخص‌های مشاهده‌ی کارشناسی^۳ و شاخص‌های اثر محور^۴ هر کدام از این شاخص‌ها مزایا و معایب خودشان را دارند.

شاخص‌های مشاهده‌ی کارشناسی

این شاخص‌ها که بر اساس ویژگی‌های واقعی محیط هستند شامل شاخص‌هایی که به وسیله‌ی روش‌های فیزیکی و همچنین از طریق خود انسان‌ها قابل بررسی و اندازه‌گیری هستند (7: *Ibid*).

شاخص‌های اثر محور

این اثرات، واکنش‌های ادراکی و عاطفی برانگیخته شده از شرایط محیط سکونتی می‌باشد. معیار اندازه‌گیری این اثرات، سنجش میزان رضایتمندی و یا احساس آزرده‌گی شخص نسبت به شرایط سکونتی‌اش می‌باشد (8: *Ibid*).

الف- رضایتمندی: مطالعات اولیه مربوط به رضایتمندی بیشتر براساس دیدگاه‌های تک‌بعدی دنبال شده است. به عنوان مثال برخی از محققان مراحل درک میزان رضایتمندی افراد را با دیدگاه ادراکی توصیف کرده‌اند. بدین ترتیب که یک فرد (زن/ مرد) با توجه به یک مجموعه از نیازها و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونتی‌اش (واحد مسکونی/ واحد همسایگی) را ارزیابی می‌کند. نیازها و آرمان‌های احساس شده از طرف یک فرد، مجموعه‌ای از هر دو ویژگی‌های فردی (همچون طبقه‌ی اجتماعی، مرحله زندگی و...) و معیارهای فرهنگی تأثیرگذار بر روی فرد می‌باشد. در دهه‌های اخیر، رضایتمندی در تحقیقات مرتبط با سنجش میزان کیفیت محیط در نواحی سکونتی مطرح شده است.

در یک مطالعه که توسط Lansing و Marans در سال ۱۹۶۹ صورت گرفت، رضایتمندی یکی از معیارهای کلیدی سنجش میزان کیفیت محیطی مطرح و بدین ترتیب کیفیت محیط را به این صورت تعریف کردند: یک محیط با کیفیت بالا، احساس رفاه و رضایتمندی به جمعیتش را به واسطه‌ی ویژگی‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا سمبلیک باشد، منتقل

1-Multi-dimensional

2-Hierarchical

3-Exposure-based

4-Effect-based

می‌کند (Lansing and Marans, 1969:195-199). بدین ترتیب از دیدگاه پژوهشگران مختلف رضایت‌مندی به عنوان یک معیار عام برای سنجش کیفیت محیط مطرح شده است.

متغیرهای تأثیرگذار بر میزان رضایت‌مندی از کیفیت محیط

اندازه‌گیری میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده است و به بسیاری از عوامل بستگی دارد (گینفورد، ۱۳۷۸: ۹۸). با بررسی و مرور ادبیات مربوط به میزان رضایت از محیط سکونتی مشخص شده که درک میزان رضایت از سوی هر شخص و در شرایط مختلف شخصی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فیزیکی متفاوت می‌باشد. اضافه کردن ویژگی‌های شخصی به تجزیه و تحلیل‌ها قدرت پیش‌بینی را بالاتر می‌برد (Van Poll, 1997:22) پژوهشگران مختلفی تأثیر این متغیرها را بر روی میزان ادراک رضایت‌مندی بررسی کرده‌اند. از جمله خصوصیات فردی مؤثر بر رضایت می‌توان به عوامل جمعیتی، شخصیتی، ارزش‌ها، انتظارات، مقایسه با سایر سکونتگاه‌ها و امید به آینده اشاره کرد (گینفورد، ۱۳۷۸: ۷۷). برخی از ویژگی‌های شخصی و خانوار همچون سن، جنسیت و مالکیت بر روی ادراک کیفیت محیط تأثیر می‌گذارند.

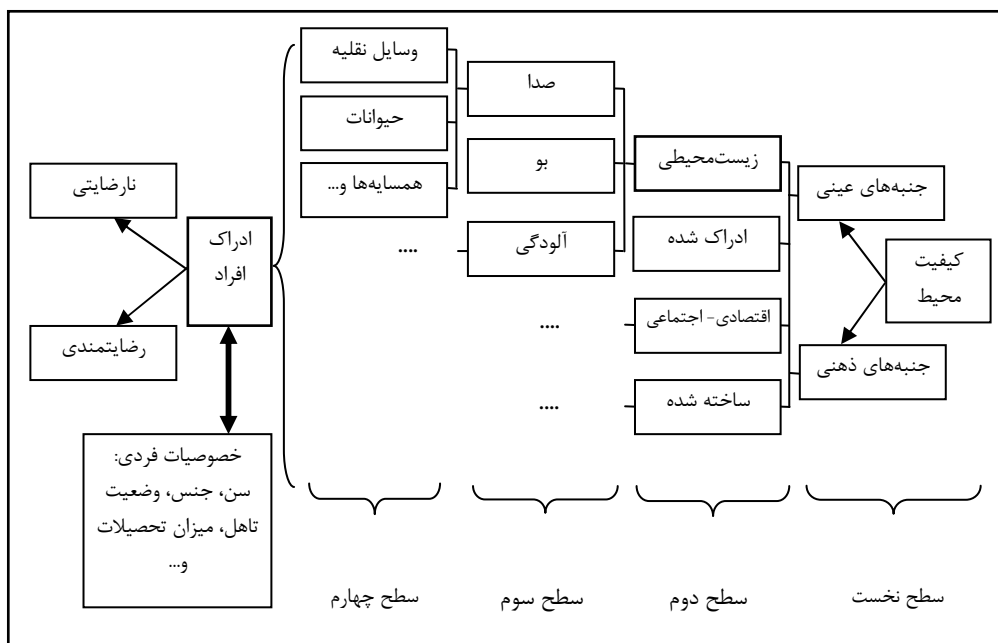
ب- احساس آزرده‌گی: احساس آزرده‌گی به عنوان یک احساس نارضایتی همراه با هر عامل یا شرایطی که بر این باوریم تأثیر بدی بر روی فرد و یا یک گروه می‌گذارد تعریف شده است (Lindvall and Radford, 1973:1-36). احساس آزرده‌گی اغلب به عنوان معیاری برای سنجش پی‌آمدهای منفی محرک‌های احساسی از در معرض قرار گرفتن با عوامل مختلف محیطی (همچون صدا، بوی بد، خطرات ایمنی (اجتماعی)، ازدحام) به کار رفته است. لذا احساس رنجش و آزرده‌گی به عنوان متداول‌ترین اثر از ویژگی‌های نازل محیطی می‌باشد که تأثیر منفی‌ای بر روی رضایت‌مندی سکونتی می‌گذارد (Van poll, 1997:17).

فرآیند پژوهش حاضر

با توجه به مفهوم چندگانه و سلسله‌مراتبی کیفیت محیط، می‌توان مدل نظری کیفیت محیط را در قالب شکل ۲ تبیین نمود. در این مدل سعی بر این بوده که موارد حاصل از نتایج بررسی تئوری‌های مختلف کیفیت محیط شهری در نظر گرفته شود. این نمودار بر اساس رویکرد از بالا به پایین و ایجاد درخت ارزش کیفیت محیط در چهار سطح شکل گرفته است. در سطح اول درخت ارزش، کیفیت محیط قرار دارد، این مفهوم در این سطح قابل اندازه‌گیری و ارزش‌گذاری نمی‌باشد. در سطح دوم معیارهای اصلی سازنده‌ی کیفیت محیط در نواحی

سکونتی در چهار بعد مدنظر قرار گرفته است؛ بُعد اقتصادی- اجتماعی، بُعد زیست‌محیطی، بُعد کالبدی یا ساخته شده، و بالاخره بعد ادراک شده. اما نکته‌ای که باید بدان اذعان داشت این است که ابعاد ذکر شده صرفاً به منظور سهولت مطالعه و طبقه‌بندی داده‌های به‌دست آمده صورت گرفته است، و الا ابعاد محیط شهری حالتی درهم تنیده دارند و نمی‌توان به طور کامل آنها را از هم تفکیک کرد. در سطح سوم هر کدام از معیارها به زیر معیارهای مربوطه تقسیم شده است، برای بعد اقتصادی- اجتماعی، معیارهای، تسهیلات شهری، روابط اجتماعی، شلوغی، امنیت در نظر گرفته شده است.

صدا، بو، آلودگی، زباله و فضای سبز معیارهای تشکیل‌دهنده‌ی بعد زیست‌محیطی را تشکیل داده‌اند. بعد کالبدی (ساخته‌شده) از معیارهای ساختمان‌ها، شبکه‌ی دسترسی، دسترسی به خدمات تشکیل شده است. بعد ادراک شده دارای معیارهای نظم، خوانایی، سرزندگی و تعلق مکانی می‌باشد. در سطح چهارم جزء معیارهای تعریف شده (به‌صورت سنجه‌هایی) براساس شاخص‌های کیفیت محیط (رضایتمندی- احساس آزرده‌گی) آورده شده است. مجموع سنجه‌های مورد استفاده برای تحلیل این سطح بالغ بر ۹۵ معیار می‌باشد که به منظور پرهیز از تطویل کلام از ذکر آنها در متن مقاله پرهیز شده است.

شکل ۲: مدل مفهومی کیفیت محیط، ابعاد و عوامل شانزده‌گانه‌ی آن

مأخذ: نگارندگان

محدوده‌ی مطالعاتی

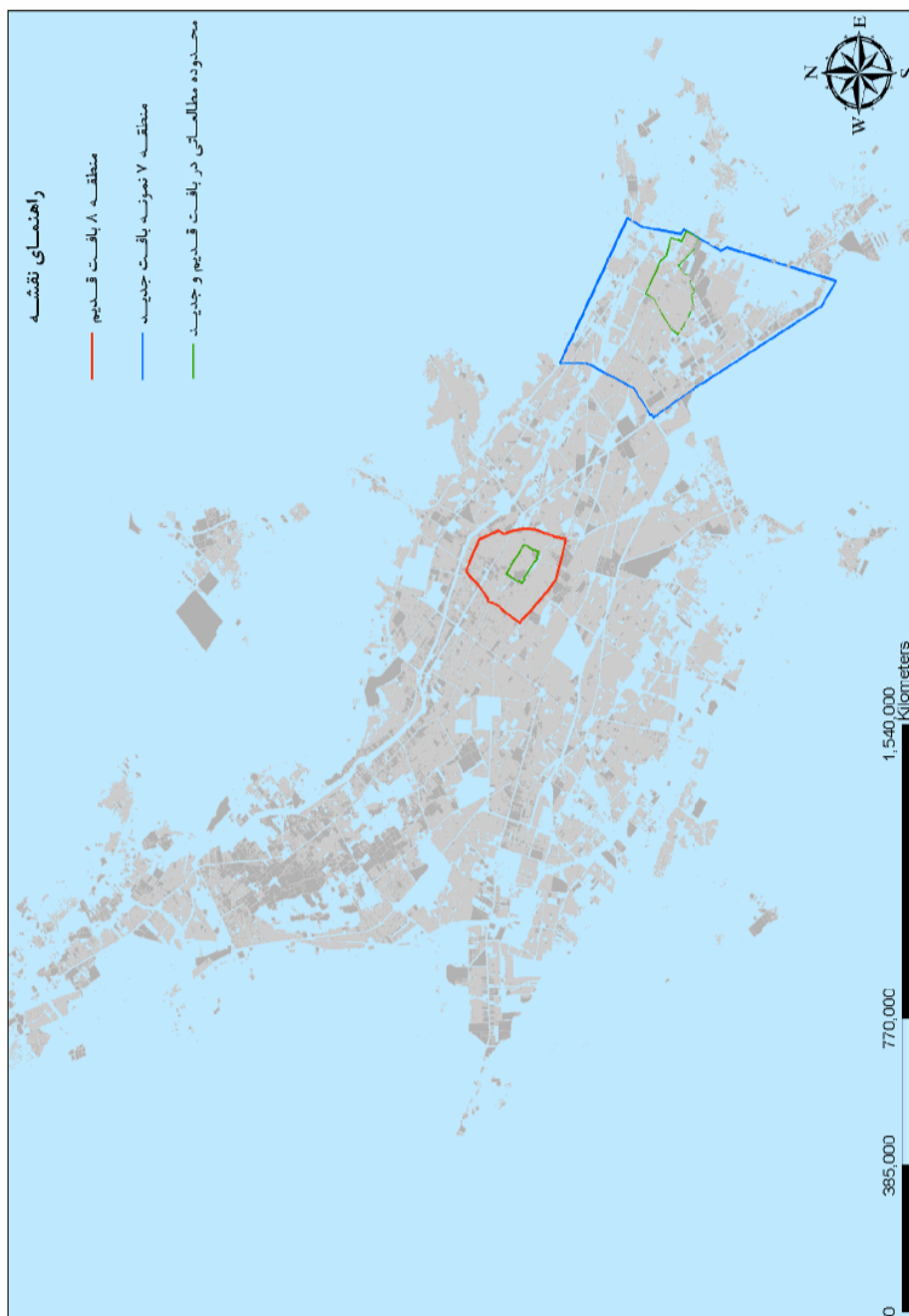
شیراز، مرکز استان فارس، در موقعیت ۵۲ درجه و ۳۲ دقیقه‌ی طول شرقی و ۲۹ درجه و ۳۶ دقیقه‌ی عرض شمالی و در ارتفاع ۱۴۸۶ متری از سطح دریا و در فاصله ۹۱۹ کیلومتری پایتخت قرار دارد (شهرداری شیراز، ۱۳۸۷). شیراز با جمعیتی بالغ بر ۱,۲ میلیون نفر ششمین شهر ایران می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵) و مساحت آن ۳۴۰ کیلومتر مربع است.

الف- بافت قدیم

به منظور انتخاب محدوده‌ی مطالعاتی در بافت قدیم شیراز (منطقه ۸) ما قدیم‌ترین نقطه‌ی شیراز را در نظر گرفته‌ایم که نقطه‌ی مرکزی بافت تاریخی شیراز را شامل می‌شود. به‌علت نبودن محدوده‌ی مشخص محلات به‌صورت تفکیک شده حدفاصل محدوده‌ی مورد مطالعه بر اساس آشنایی با منطقه انتخاب شده است. این محدوده حد فاصل بین سه‌راه احمدی، درب شیخ، آستانه و شاه چراغ را شامل می‌شود که محلات قدیمی بیات و گود عربان، را در بر می‌گیرد. بر اساس نقشه بلوک‌های آماری مربوط به سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۶۶۷ خانوار در این محدوده زندگی می‌کنند. البته با توجه به طرح‌های بهسازی و احیاء بافت قدیم و طرح‌های عمرانی و توسعه مربوط به اماکن مذهبی شاه‌چراغ و آستانه تعداد زیادی از ساختمان‌های واقع در طرح و ساختمان‌های قدیمی و در حال تخریب واقع در محدوده‌ی مذکور توسط شهرداری یا تولید شاه‌چراغ و آستانه، خریداری و تخریب شده است. بنابراین مسأله به‌نظر می‌رسد تعداد خانوارهای ساکن در محدوده‌ی فوق‌الذکر بسیار کمتر از آمار ۱۶۶۷ خانوار باشد. این مسأله به‌هنگام مراجعه به‌منازل بیشتر نمود پیدا کرد به‌طوری‌که بسیاری از منازل به انبارهای تجاری تبدیل شده و خالی از سکنه بود.

ب- بافت جدید

در نمونه‌ی بافت جدید، محله‌ی شریف‌آباد که از محلات جدید شیراز می‌باشد انتخاب شده است. این محله در منطقه‌ی هفت شهرداری شیراز قرار دارد. بر اساس آمار سال ۱۳۸۳ تعداد ۱۹۹۱ خانوار در محدوده‌ی انتخابی مورد مطالعه زندگی می‌کنند. با توجه به روند رو به رشد محدوده‌ی ذکر شده و ساخت و سازهای جدید که طی چند سال اخیر صورت گرفته است به نظر می‌رسد که تعداد خانوارهای ساکن این محدوده بیشتر از آمار پیش گفته باشد.

شکل ۳. نقشه شهر شیراز و محدوده‌های مطالعاتی
مأخذ: نگارندگان

رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط

برای به‌دست آوردن میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی و معیارهای منتخب، از دیدگاه شهروندان از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که آیا می‌توان این آزمون را به‌کل مردم تعمیم داد؟ با توجه به این‌که در پرسشنامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده و امتیاز ۱ نشان‌دهنده‌ی میزان بسیار کم رضایت‌مندی و امتیاز ۵ نشان‌دهنده‌ی بیشترین حد رضایت‌مندی است. بدین ترتیب عدد ۳ به عنوان میانه‌ی نظری پاسخ‌ها انتخاب شده است. سپس میانگین امتیاز میزان رضایت‌مندی با عدد ۳ مقایسه گردیده است. محاسبه‌ی میانگین امتیاز شانزده معیار برای بافت جدید عدد ۲/۸۱ و برای بافت قدیم عدد ۲/۷۶ را به‌دست می‌دهد یعنی اعدادی کمتر از حد میانه ۳ این دو رقم بسیار به هم نزدیکند، که نشان‌دهنده‌ی آن است که اگرچه ساکنین هر دو بافت به طور نسبی از وضعیت کیفیت محیط زندگی خود ناراضی‌اند، این ارقام نزدیک ناشی از عواملی غیر از عوامل تشکیل‌دهنده‌ی کیفیت محیط می‌باشد.

جدول ۲: امتیاز هریک از شانزده معیار تشکیل‌دهنده‌ی کیفیت محیط

شاخص‌ها	بافت جدید	بافت قدیم
صدا	۳/۷۵	۳/۶۸
بو	۳/۲۵	۳/۶۸
آلودگی	۳/۲۶	۳/۳۴
زباله	۳/۲۹	۳/۰۸
امنیت	۳/۵۳	۳/۱۷
شلوغی	۳/۰۶	۲/۷۲
تسهیلات شهری	۲/۱۵	۲/۳۴
تعلق مکانی	۲/۴۹	۲/۲۱
ساختمان‌ها	۲/۵۶	۲/۱
شبکه‌ی دسترسی	۲/۴۶	۲/۶۹
فضای سبز	۲/۲۴	۲/۳۴
روابط اجتماعی	۲/۸	۲/۴۱
دسترسی به خدمات	۲/۴	۲/۷۶
سرزندگی	۲/۳۹	۲/۴۷
خوانایی	۳/۰۵	۳/۱۷

۲/۰۱	۳/۳۷	نظم
------	------	-----

بررسی متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی

این رابطه در دو قسمت مورد بررسی قرار گرفته است. ابتدا به بیان رابطه‌ی بین ویژگی‌های فردی با عوامل شانزده‌گانه‌ی کیفیت محیط پرداخته شد، سپس رابطه‌ی بین ویژگی‌های مذکور با رضایت‌مندی از کیفیت محیط به عنوان متغیر وابسته‌ی اصلی در پژوهش حاضر، مورد بررسی قرار گرفته است.

الف- رابطه بین متغیرها با عوامل شانزده‌گانه‌ی کیفیت محیط

بدین منظور برای متغیرهای سن، تعداد افراد خانواده، میزان تحصیلات، میزان درآمد ماهیانه‌ی خانواده به عنوان متغیرهای اقتصادی- اجتماعی، مدت‌زمان اقامت در خانه، مدت‌زمان اقامت در محله و مدت‌زمان اقامت در شهر به عنوان متغیرهای کالبدی که دارای مقیاس رتبه‌ای هستند، از روش همبستگی اسپیرمن و برای متغیرهای جنس، شغل و وضعیت تأهل که ادامه‌ی متغیرهای اقتصادی- اجتماعی هستند و دارای مقیاس اسمی بوده‌اند از آزمون ضریب همبستگی فی و کرامر استفاده شده است. سطح معنی‌داری روابط بین متغیرها در سطح ۰/۰۵ (۹۵ درصد معنی‌داری) و ۰/۰۱ (۹۹ درصد معنی‌داری) بررسی شده است، که میزان آن برای هر یک از عوامل در جداول مربوطه آورده شده است.

مطابق جدول ۳ ملاحظه می‌شود که در کل پاسخگویان متغیر میزان تحصیلات با عوامل بو، زباله، امنیت، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، شبکه دسترسی، سرزندگی، خوانایی و نظم رابطه‌ی معنادار دارد. متغیر مدت‌زمان اقامت در خانه با عوامل صدا، زباله، آلودگی، امنیت، تعلق مکانی، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی و دسترسی به خدمات، متغیر مدت‌زمان اقامت در محله با عوامل زباله، امنیت، تعلق مکانی، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی و دسترسی به خدمات رابطه‌ی معنادار دارد. در بافت قدیم متغیر میزان تحصیلات با چهار عامل ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، سرزندگی و نظم رابطه‌ی معنادار دارد. در بافت جدید متغیر میزان تحصیلات با عوامل صدا، بو، زباله، امنیت، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، شبکه دسترسی، خوانایی و نظم رابطه‌ی معنادار دارد. متغیر میزان درآمد ماهیانه خانواده با عوامل ساختمان‌ها، شبکه دسترسی، روابط اجتماعی و نظم در رابطه است. وضعیت بقیه‌ی متغیرها در جدول نشان داده شده است.

ب- رابطه‌ی بین متغیرها با رضایتمندی از کیفیت محیط زندگی

برای بیان رابطه‌ی بین متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی با رضایتمندی از کیفیت محیط زندگی به مانند قسمت نخست عمل شده است. همان‌طور که پیشتر عنوان شد کیفیت محیط زندگی به عنوان متغیر وابسته‌ی اصلی در پژوهش حاضر است که حاصل برآیند عوامل شانزده‌گانه می‌باشد. در جدول زیر (۴) رابطه‌ی بین ویژگی‌های فردی با رضایتمندی از کیفیت محیط زندگی آورده شده است.

جدول ۴: همبستگی بین ویژگی‌های فردی با رضایتمندی از کیفیت محیط زندگی

رضایتمندی از کیفیت محیط زندگی در									متغیر Y X
کل پاسخگویان			بافت جدید			بافت قدیم			
p-value	sig	همبستگی	p-value	sig	همبستگی	p-value	sig	همبستگی	
-۰/۰۳۹	۰/۵۲۴	ندارد	-۰/۰۲۸	۰/۷۳۸	ندارد	۰/۰۴۱	۰/۶۵۳	ندارد	سن
۱/۰۰۰	۰/۴۷۲	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۶۱	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۵۸	ندارد	جنس
۱/۰۰۰	۰/۴۶۸	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۵۶	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۵۸	ندارد	وضعیت تاهل
۱/۰۰۰	۰/۴۶۳	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۵۰	ندارد	۱/۰۰۰	۰/۴۴۷	ندارد	شغل
۰/۰۹۹	۰/۱۰۶	ندارد	۰/۰۷۱	۰/۳۹۷	ندارد	۰/۱۰۸	۰/۲۳۰	ندارد	تعداد افراد خانواده
-۰/۳۱۹	۰/۰۰۰	دارد	-۰/۲۸۷	۰/۰۰۰	دارد	-۰/۲۳۳	۰/۰۰۹	دارد	میزان تحصیلات
۰/۰۱۳	۰/۸۳۵	ندارد	-۰/۱۵۱	۰/۰۶۹	ندارد	۰/۰۹۲	۰/۳۱۲	ندارد	درآمد ماهیانه خانواده
-۰/۱۴۹	۰/۰۱۴	دارد	-۰/۰۷۶	۰/۳۵۸	ندارد	-۰/۱۰۷	۰/۲۳۲	ندارد	مدت زمان اقامت در خانه
-۰/۱۴۳	۰/۰۱۸	دارد	-۰/۱۲۱	۰/۱۴۳	ندارد	۰/۰۵۵	۰/۵۴۰	ندارد	مدت زمان اقامت در محله
-۰/۰۸۴	۰/۱۶۵	ندارد	-۰/۰۶۲	۰/۴۵۹	ندارد	-۰/۰۸۰	۰/۳۷۷	ندارد	مدت زمان اقامت در شهر

همان‌طور که ملاحظه می‌شود در بین تمام پاسخگویان بین میزان تحصیلات، مدت اقامت در خانه و مدت اقامت در محله با میزان رضایتمندی از کیفیت محیط رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. هم در بافت جدید و هم در بافت قدیم تنها رابطه‌ی بین میزان تحصیلات با رضایتمندی از کیفیت محیط معنادار بوده و در بقیه‌ی موارد رابطه‌ی معناداری دیده نمی‌شود. از بین عوامل شانزده‌گانه‌ی کیفیت محیط عامل ساختمان‌ها با هشت بار ایجاد رابطه‌ی معنی‌داری در سه سطح مورد بررسی (کل پاسخگویان، بافت قدیم و جدید)، بیشترین تأثیرپذیری را از ویژگی‌های فردی داشته است. عوامل سرزندگی، روابط اجتماعی و امنیت هر کدام با ایجاد شش بار رابطه‌ی معنی‌داری در رده‌ی بعدی قرار می‌گیرند و عامل شلوغی بدون ایجاد رابطه‌ی معنی‌داری در آخرین رده قرار دارد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان داد که میزان رضایت شهروندان از کیفیت محیط در حد مطلوبی قرار ندارد (زیر حد میانه) و مقدار به دست آمده از آزمون T در هر دو محدوده‌ی بررسی به هم نزدیک است. با توجه به تفاوت‌هایی که میان دو محدوده‌ی مورد بررسی وجود دارد علت این موضوع را می‌توان در تفاوت‌های فردی بررسی کرد. نتایج این بررسی‌ها نشان داد که برخلاف اینکه متغیر جنسیت در مطالعات روانشناسی حائز اهمیت است در ادراک محیط تأثیرگذار نیست و نه با رضایت‌مندی از کیفیت محیط در رابطه است و نه با عوامل شانزده‌گانه کیفیت محیط ارتباط دارد. بررسی‌ها نشان داد که میزان تحصیلات مهمترین متغیر در ادراک محیطی است، به طوری که با کیفیت محیط در هر سه سطح بررسی (بافت قدیم، بافت جدید و کل پاسخگویان) در رابطه بوده و از لحاظ ارتباط با عوامل شانزده‌گانه کیفیت محیط نیز در هر سه سطح بررسی رتبه‌ی نخست را به خود اختصاص داده است و در کل پاسخگویان با نه عامل (بو، زباله، امنیت، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، شبکه‌ی دسترسی، سرزندگی، خوانایی، نظم) در بافت قدیم با چهار عامل (ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، سرزندگی، نظم) و در بافت جدید نیز با نه عامل (صدا، بو، زباله، امنیت، ساختمان‌ها، روابط اجتماعی، شبکه‌ی دسترسی، خوانایی، نظم) رابطه‌ی معنی‌دار داشته است. با توجه به مطالب ذکر شده مشاهده می‌شود که متغیر میزان تحصیلات در صدر تمام متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی قرار داشته و بیشترین ارتباط را با ادراک رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی دارا است. وضعیت تأهل، میزان درآمد ماهیانه خانوار و مدت‌زمان اقامت در خانه دیگر عوامل تأثیرگذار بر رضایت‌مندی شهروندان بوده‌اند.

به‌طور کل می‌توان نتیجه گرفت که انسان‌ها اگرچه ممکن است در محیط‌هایی با کیفیت‌های متفاوت زندگی کنند اما تأثیرات ناشی از ویژگی‌های فردی در ادراک رضایت‌مندی و یا نارضایتی از کیفیت محیط زندگی قابل چشم‌پوشی نیستند. به‌طوری‌که در ابتدا پیش‌بینی می‌شد ساکنان بافت جدید از کیفیت محیط زندگی‌شان بسیار راضی‌تر از ساکنان بافت قدیم باشند اما تحلیل‌ها خلاف آن را ثابت کرد.

منابع و مآخذ

- ۱- آلتمن. ایرون (۱۳۸۲). محیط و رفتار اجتماعی (خلو، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام)، ترجمه‌ی علی نمازیان. تهران. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲- بحرینی، حسین؛ طبیبیان، منوچهر (۱۳۷۷). مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری، مجله‌ی محیط‌شناسی دانشگاه تهران. شماره ۲۱-۲۲. تهران.
- ۳- بهرامی‌نژاد، دهقان (۱۳۸۲). شناخت و ارزیابی کیفیت محیط شهری در بافت میانی شهرها، مطالعه موردی بافت میانی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی دکتر محمد بزرگر. دانشگاه شیراز.
- ۴- چاپمن، دیوید (۱۳۸۴). آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان‌ساخت، ترجمه‌ی شهرزاد فریادی و منوچهر طبیبیان. چاپ اول. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۵- رهنمایی، محمدتقی و شاه‌حسینی، پروانه (۱۳۸۳). فرآیند برنامه‌ریزی شهری ایران، چاپ اول. تهران. انتشارات سمت.
- ۶- شکویی، حسین (۱۳۸۳). اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا، چاپ هفتم. تهران. انتشارات گیتاشناسی.
- ۷- شکویی، حسین (۱۳۸۴). فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی، چاپ دوم. تهران. انتشارات گیتاشناسی.
- ۸- شهرداری شیراز، <http://www.shirazcity.org>
- ۹- عسگری‌زاده، زهرا (۱۳۸۷). سنجش میزان کیفیت محیط در بافت‌های فرسوده‌ی بازسازی‌شده‌ی شهری (نمونه موردی: پروژه نواب)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. به راهنمایی دکتر مجتبی رفیعیان. دانشکده هنر. گروه شهرسازی. دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۰- گیفورد، رابرت (۱۳۷۸). ادراک و شناخت محیطی، ترجمه‌ی نسرین دهباشی. فصلنامه‌ی معماری و فرهنگ. شماره‌ی دوم و سوم. پاییز و زمستان. تهران.
- ۱۱- گیفورد، رابرت (۱۳۷۸). روان‌شناسی محیط‌های مسکونی، ترجمه‌ی وحید قبادیان. فصلنامه‌ی معماری و فرهنگ. شماره‌ی دوم و سوم. پاییز و زمستان. تهران.
- ۱۲- لنگ، جان (۱۳۸۳). آفرینش نظریه‌ی معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه‌ی علیرضاعینی‌فر. چاپ دوم. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۳- مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۸۵. <http://www.sci.org.ir>
- ۱۴- مطلبی، قاسم (۱۳۸۰). روان‌شناسی محیط دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری، مجله‌ی هنرهای زیبا. دانشگاه تهران. شماره‌ی ۱۰. تهران.
- 15- Baycan levent, Tuzin and Peter Nijkamp, Quality of Urban Life (2006). A Taxonomic Perspective, Journal of Studies in Regional Science, Vol 36, no 2.
- 16- Cleman, R. T. (1991). Making Hard Decision: An introduction to Decision Analysis, Boston: PWS-Kent publishing Company, 557.
- 17- Fahkruddin (1991). Quality of Urban Life, Rawat publication, Jaipur, first edition.
- 18- Kaili, Dou (2003). Fuzzy Evaluation of Urban Environmental Quality, September.
- 19- Lansing, J. B., and R. W. Marans (1969). Evaluation of Neighborhood, Journal of the American Institute of Planners, 35, 195-199.
- 20- Lindvall, T, and Radford, E, P. (1973). Measurement of Annoyance due to Exposure to Environmental Factors, Journal of Environmental Research, 6, 1-36.
- 21- Van kamp, Irene et al (2003). Urban Environmental Quality and Human Well-being toward a Conceptual Framework and Demarcation of Concepts; Literature Study, Journal of Landscape and Urban Planning 65, 5-18, Available at www.sciencedirect.com.
- 22- Van poll, Ric (1997). The Perceived Quality of Urban Environment: A multi-attribute evaluation, University of Groningen.